DOI: 10.33498/louu-2025-07-009

Актуальна тема номера:
“ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАВОЛЮДИННІ СТАНДАРТИ
У СВІТЛІ НАУКОВОГО СПАДКУ
ПРОФЕСОРА ПЕТРА РАБІНОВИЧА
(продовження)”

II. Європейські стандарти прав людини та їх національна імплементація: розвиток концептуально-методологійних підходів Петра Рабіновича

Святослав Добрянський

кандидат юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
Лабораторії прав людини імені академіка Петра Рабіновича
Науково-дослідного інституту державного будівництва
та місцевого самоврядування НАПрН України,
доцент кафедри теорії та філософії права
Львівського національного університету імені Івана Франка
(Львів, Україна)
ORCID ID https://orcid.org/0009-0006-3620-2212
svatolex@gmail.com

Юлія Фартух-Стефанюк

науковий співробітник Лабораторії досліджень
теоретичних проблем прав людини юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка,
аспірантка кафедри теорії та філософії права
Львівського національного університету імені Івана Франка
(Львів, Україна)
ORCID ID https://orcid.org/0009-0005-4935-2490
fartjulie1@gmail.com

УДК 340.12+342.7

ХАРТІЯ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ ЄС ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ПРАВОЛЮДИННИХ СТАНДАРТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Анотація. Реалізація положень Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – ЄС) вимагає від України освоєння юридичних стандартів прав та свобод людини цього міжнародного формування. Сьогодні принцип захисту прав і свобод людини в ЄС чітко закріплений в установчих документах цього міждержавного об’єднання і слугує критерієм перевірки актів і дій, які виникають у процесі функціонування

© Святослав Добрянський, Юлія Фартух-Стефанюк, 2025

всіх її органів та інститутів. Проте так було не завжди. Первісні фундаментальні договори про заснування Європейських Співтовариств не містили положень про необхідність дотримання фундаментальних прав людини.

З огляду на вищевикладене метою дослідження є вивчення загальних закономірностей, особливостей юридичного гарантування основоположних прав у ЄС задля подальшого створення нормативної моделі ефективного впровадження таких стандартів прав у правову систему України.

У статті досліджуються особливості формування юридичних стандартів прав людини у ЄС. Аналізуються норми Хартії основоположних прав ЄС (далі – Хартія ЄС) як фундаментального юридичного акта у сфері формування власних міжнародних стандартів прав людини цього міжнародного об'єднання.

Обґрунтовано, що система юридичного забезпечення прав людини у праві ЄС пройшла тривалий шлях становлення та розвитку: від первісного заперечення необхідності визнання таких прав до прийняття окремого міжнародного акта – Хартії ЄС, наділеною юридичною силою установчих договорів ЄС. Європейський законодавець не обмежився наданням нормам Хартії ЄС сили установчих договорів, а й включив до Лісабонського договору обов'язок ЄС приєднатися до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Європейської конвенції з прав людини).

Питання приєднання ЄС до Європейської конвенції з прав людини нині залишається відкритим, але, поза усяким сумнівом, саме Хартія ЄС сьогодні слугує основним джерелом формування міжнародних стандартів прав людини цього міжнародного об'єднання. Нормам Хартії основоположних прав ЄС було надано не лише вищу юридичну силу в системі джерел права ЄС відповідно до положень Лісабонського договору, а й саме положення Хартії ЄС застосовуються Судом ЄС як головне джерело праволюдинних стандартів у процесі перевірки законності актів і дій інституцій та органів цього міжнародного формування.

Ключові слова: міжнародні стандарти прав людини; правовий статус особи; Хартія основоположних прав ЄС; права людини.

Членство України у ЄС нині є не просто бажаною перспективою зовнішньополітичного вектора розвитку нашої держави, а й, як свідчать події останніх років, єдино можливим шляхом приєднання до спільноти держав, які функціонують на основі таких загальноцивілізаційних цінностей, як верховенство права, правова держава та права людини.

Повноправне членство України у ЄС видається логічним продовженням багатовікової історії прагнення українського народу, врешті-решт, реалізувати свою європейську ідентичність, зміцнити державність та, ввійшовши до простору свободи, безпеки та справедливості, створити майбутнім поколінням українського народу надію на стабільний довготривалий мир у співпраці з іншими європейськими націями.

Ясна річ, що інтеграція до ЄС є багатоетапним процесом, невід'ємним складовим елементом якого є освоєння юридичних стандартів цього міжнародного формування, зокрема юридичних стандартів у сфері основоположних прав людини. Метою цього дослідження власне і є вивчення особливостей формування праволюдинних стандартів ЄС задля подальшого формулювання пропозицій щодо втілення означених стандартів ЄС у правову систему України.

Сьогодні принцип захисту основоположних прав прямо закріплений в установчих документах ЄС і використовується як критерій перевірки актів і дій, які виникають у процесі функціонування не тільки всіх органів та інститутів цього міжнародного формування, а й актів держав – членів ЄС у процесі реалізації ними джерел права ЄС.

Проте так було не завжди. Як відомо, первісні фундаментальні договори про заснування Європейських Співтовариств не містили положень про необхідність дотримання фундаментальних прав людини. Ані перший установчий договір про заснування Європейського об'єднання вугілля і сталі 1951 р.,[1] ані другий установчий договір про заснування Європейської економічної спільноти 1957р.,[2] ані наступні внесення змін до системи установчих актів аж до 1986 р. не містили положень, які були б безпосередньо спрямовані на забезпечення прав людини.

Залишення без уваги інституту прав і свобод людини на перших етапах створення і функціонування ЄС можна переконливо пояснити початковими намірами засновників цього міжнародного об'єднання. Справа в тому, що історично ЄС створювався виключно з метою задоволення економічних інтересів держав-членів, тому питанням захисту прав і свобод людини в рамках цього наднаціонального утворення первинно приділялась незначна увага. Перші установчі договори ЄС фактично не містили положень, що закріплювали б стандарти захисту прав та свобод людини. Вважалось, що питання захисту прав і свобод людини повинні перебувати поза межами економічної інтеграції та належати до компетенції держав-членів. Тим паче, що створення після завершення Другої світової війни Ради Європи (далі – РЄ) як форуму для поглибленого правового та політичного співробітництва держав Європи передбачало створення окремої системи юридичного гарантування прав людини власне в рамках цієї форми міжнародного співробітництва[3].

Упродовж тривалого періоду свого існування право ЄС не містило системи гарантій захисту прав людини і відповідно не передбачало механізмів, які б давали змогу громадянам обстоювати дотримання своїх прав перед інститутами ЄС[4]. Відповідно це означало те, що у праві ЄС не було закріплено певного переліку прав і свобод людини, також в установчих актах ЄС практично не було закріплено компетенції органів та інститутів ЄС у сфері захисту прав людини.

[1] Treaty establishing the European Coal and Steel Community <https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/ceca/sign> (accessed 15.04.2025).

[2] Treaty establishing the European Economic Community <https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/teec/sign> (accessed 15.04.2025).

[3] Д Бандас, 'Захист прав людини в Європейському Союзі', *Економіка України в умовах глобалізації і регіоналізації: зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. студ. та молод. вчених* (ТНЕУ 2014) 154–158.

[4] J Rideau, 'Le role de l'Union europeenne en matiere de protection des droits de l'homme' (The Hague Academy Collected Courses Online 1997, Volume 265) <https://referenceworks.brill.com/display/entries/HACO/A9789041111784-01.xml> (accessed 12.05.2025).

Необхідність юридичного гарантування прав людини в установчих документах цього міжнародного формування вперше згадується в Єдиному європейському акті (далі – ЄЄА), який набрав чинності 1 липня 1987 р.[5]

У вітчизняному правознавстві у цьому аспекті цілком справедливо зазначається, 'що лише через 30 років після заснування ЄС у ЄЄА вперше було вміщено посилання на принцип захисту прав людини'[6]. У третьому абзаці преамбули ЄЄА зазначається, що держави – члени ЄС сповнені рішучості сприяти спільними зусиллями розвиткові демократії, що спирається на основні права, визнані конституціями і законами держав-членів, Європейською конвенцією з прав людини[7] (далі – ЄКПЛ) і Європейською соціальною хартією[8].

Певні кроки спрямовані на юридичну інституціоналізацію прав і свобод у праві ЄС було зроблено через поступове доповнення системи установчих договорів цього міжнародного формування. Розглянемо коротко значення положень таких актів, які внесли зміни в установчі договори, для удосконалення системи юридичних гарантій прав та свобод людини у ЄС.

Значення Маастрихтського договору про заснування ЄС (підписаний 7 лютого 1992 р.) полягає в тому, що він доповнив положення ЄЄА в частині безпосереднього формулювання та визнання принципу захисту прав людини як одного з загальних принципів права ЄС[9]. Так, у п. 2 ст. F цього договору зазначено, що ЄС поважає основні права, гарантовані ЄКПЛ, та й, оскільки вони випливають із конституційних традицій держав-членів, визнає їх загальними принципами права ЄС. Також Маастрихтський договір уперше передбачив положення, які сприяли розвитку системи юридичних гарантій забезпечення прав та свобод людини у ЄС. Так, ст. 138 D встановила можливість кожного громадянина ЄС, чи будь-якої фізичної або юридичної особи, що перебувала на території ЄС, звертатись до Європейського Парламенту з відповідною петицією питань, що належали до сфери компетенції ЄС. Звісно, звернення до Європейського Парламенту з відповідною петицією навряд чи можна вважати ефективним засобом юридичного забезпечення прав людини, особливо за умов відсутності письмового каталогу прав людини, але відповідні положення очевидно ознаменували процес поступово визнання необхідності "озброєння" прав і свобод людини відповідними юридичними засобами.

[5] Єдиний Європейський акт від 28 лютого 1986 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_028#Text> (дата звернення 12.03.2025).

[6] С Добрянський, 'Інститут прав людини у правопорядку Європейського Союзу: особливості становлення та розвитку' [2014] 60 Вісник Львівського університету Серія юридична 18–27.

[7] Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text> (дата звернення 12.03.2025).

[8] Європейська соціальна хартія (переглянута) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text> (дата звернення 12.03.2025).

[9] Treaty on European Union. 07.02.1992. Maastricht <https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/teu/sign> (accessed 21.04.2025).

Наступні кроки на шляху удосконалення юридичного забезпечення прав людини у ЄС було зроблено Амстердамським договором (підписаний 2 жовтня 1997 р.[10]). Цей договір (ст. 6) містить положення, згідно з якими принцип свободи, демократії, дотримання прав і свобод людини, а також правової держави є одним із основоположних принципів ЄС. Більше того, дотримання зазначених принципів (ст. 49), включаючи повагу й дотримання прав та свобод людини, визнається однією з ключових умов для вступу в ЄС. Як справедливо зазначається у вітчизняному загальнотеоретичному правознавстві, положеннями цього документа було внесено суттєві корективи в систему угод про утворення ЄС: так принцип поваги до прав людини та фундаментальних свобод, раніше закріплений тільки у преамбулі Договору про ЄС, перетворився на фундамент інтеграційних процесів у ЄС. Інакше кажучи, Амстердамський договір надав право Суду ЄС застосовувати до усіх актів інститутів ЄС мінімальні стандарти, які пов'язані з захистом прав людини у той спосіб, як вони випливають зі спільних конституційних традицій держав-членів та міжнародних прав людини[11].

Ще одним кроком процесу удосконалення місця інституту прав і свобод у праві ЄС стало прийняття Ніццького договору, який було ухвалено на засіданні Європейської ради 11 грудня 2000 р. Зазначений акт прямо відніс сферу захисту прав і основоположних свобод до юрисдикції суду ЄС, чим підніс рівень захисту прав та свобод людини в рамках ЄС на якісно новий рівень[12].

Ну і власне фундаментальним поворотом, який був покликаний остаточно врегулювати питання юридичного забезпечення прав людини у ЄС, мав стати Договір про запровадження Конституції для Європи[13]. Проте, не отримавши підтримки на рівні національних референдумів у Франції (травень 2005 р.) і Нідерландах (червень 2005 р.), які показали негативний результат, Договір про запровадження Конституції не набув юридично обов'язкового характеру.

Попри важливе значення положень проаналізованих вище договорів про внесення змін і доповнень до системи установчих актів ЄС, здійснених з метою удосконалення системи юридичних гарантій прав і свобод людини у ЄС, керівним структурам ЄС так і не вдалося вирішити принципових проблем забезпечення прав людини у цьому міжнародному формуванні:

а) створення власного каталогу основоположних прав і свобод;

[10] Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts <https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/ams/sign> (accessed 30.03.2025).
[11] Добрянський (н 6) 18–27.
[12] Treaty of Nice amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts <https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/nice/sign> (accessed 30.04.2025).
[13] Treaty establishing a Constitution for Europe <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.C_.2004.310.01.0001.01.ENG&toc=OJ%3AC%3A2004%3A310%3ATOC> (accessed 25.05.2025).

б) визначення співвідношення міжнародних стандартів прав людини самого ЄС з міжнародними стандартами інших міжнародних організацій, учасниками яких держави – члени ЄС є поряд з членством власне у ЄС;

в) визначення співвідношення міжнародних стандартів прав людини самого ЄС зі стандартами таких прав держав-членів, які вочевидь матимуть відмінний зміст та обсяг у різних національних правових системах;

г) визначення сфери застосування власне міжнародних стандартів ЄС у процесі реалізації виключної компетенції органів та інституцій ЄС і спільної компетенції ЄС і держав-членів;

д) створення власної ефективної системи юридичних гарантій забезпечення прав і свобод людини.

Підсумовуючи стислий огляд процесу формування системи юридичних гарантій забезпечення прав і свобод людини у ЄС, що здійснювалось переважно шляхом доповнень та узгоджень установчих договорів ЄС окремими елементами таких гарантій (Маастрихтський 1992 р., Амстердамський 1997 р., Ніццький 2000 р. договори) та відповідною правозастосовною практикою Суду справедливості ЄС (далі – Суду ЄС), можна дійти висновку, що шлях "спорадичного", "спонтанного" формування інституту прав людини у праві ЄС виявився неефективним.

За таких умов держави – члени ЄС спільно з інституціями ЄС дійшли висновку про необхідність кодифікації основних прав і створення систематизованого каталогу прав людини, який би відповідав сучасним потребам ЄС з урахуванням специфіки діяльності цього міжнародного формування.

Рішення про розробку й прийняття розгорнутого каталогу прав людини у ЄС було прийнято Європейською Радою в липні 1999 р. і вже у жовтні цього року на черговій сесії робота над документом була доручена спеціально створеному органу – Конвенту[14].

До складу Конвенту увійшло по одному представникові від глав держав – членів ЄС чи урядів держав – членів ЄС (15 осіб), представник глави Європейської Комісії, 16 депутатів від Європейського Парламенту і по два представники від національних парламентів кожної держави – члена ЄС. Щодо цього у спеціальній науковій літературі зазначається, що, незважаючи на плани розробників надати майбутньому документу загальнообов'язкового характеру, процедура розроблення Хартії основоположних прав ЄС (далі – Хартія ЄС) суттєво відрізнялась від процедури прийняття інших установчих договорів ЄС, які, як правило, приймались на спеціально скликаних міжурядових конференціях.

Розробка тексту Хартії ЄС тривала понад 9 місяців, а остаточну версію проєкту документа було урочисто підписано і проголошено 7 грудня 2000 р. на саміті в Ніцці, проте правовий статус Хартії ЄС як обов'язкового доку-

[14] The Charter of Fundamental Rights of the European Union <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012P/TXT> (accessed 25.05.2025).

pravoua.com.ua

мента залишався невизначеним аж до прийняття Лісабонського договору, який набув чинності тільки 1 грудня 2009 р.[15]

У контексті нашого дослідження важливим є те, що нормами Лісабонського договору було, нарешті, визначено юридичний статус Хартії ЄС, а також деяких інших міжнародних європейських актів у правовій системі ЄС. Зокрема, у ст. 6 Договору про Європейський Союз (далі – ДЄС) закріплюється правовий статус Хартії ЄС, вона наділяється такою ж юридичною силою, як і установчі договори ЄС. Також у цій статті зазначено, що основоположні права, які гарантуються ЄКПЛ і які випливають з конституційних традицій, спільних для держав-членів, є загальними принципами права ЄС.

У преамбулі Лісабонського договору зазначається, що держави – члени ЄС підтверджують свою відданість принципам свободи, демократії, верховенства права, поваги до прав людини та основоположних свобод. Стаття 2 ДЄС містить положення, за яким ЄС засновано на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини, зокрема осіб, що належать до меншин[16].

Тепер варто розглянути, які ж проблеми захисту прав людини (перелік яких наведено нами вище) було вирішено шляхом прийняття Хартії, і вочевидь дати відповідь на питання, чи можна вважати сьогодні норми Хартії ЄС фундаментом для формування власної системи юридичних стандартів цього міжнародного формування.

Проблема створення власного каталогу основоположних прав та свобод

Хартія ЄС складається з преамбули і 7 розділів, які містять 54 статті. Права, свободи і принципи, закріплені в Хартії ЄС, згруповані у шість таких розділів: “Гідність”, “Свобода”, “Рівність”, “Солідарність”, “Громадянство”, “Правосуддя”. Сьомий, заключний розділ містить загальні положення щодо сфери дії Хартії ЄС і рівня захисту, що надається цим документом, а також встановлює принцип заборони зловживання правом. Тож Хартія ЄС стала одним із останніх у часі комплексних європейських міжнародно-правових актів, які закріпили розгорнутий каталог не тільки громадянських, політичних, культурних, соціально-економічних прав людини, а й новітніх видів прав людини та принципів захисту основоположних прав. Ознайомлення зі структурою Хартії ЄС, а також із номенклатурою закріплених у ній прав людини, дає підстави побачити нову “філософію прав людини”, яка отримує нормативне втілення в установчих документах ЄС. Зокрема, аналіз по-

[15] Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007 <https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/lis/sign> (accessed 17.04.2025).

[16] Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text> (дата звернення 30.04.2025).

ложень Хартії ЄС дає змогу дійти висновку про подальший розвиток інституту прав людини у напрямі дедалі більшого задоволення потреб людини[17].

Отже, Хартія не лише закріпила перелік прав і свобод, які мають гарантуватися у внутрішньому правопорядку цього міжнародного формування, а й визначила пріоритети соціально-економічного розвитку держав – членів ЄС на тривалу перспективу.

Визначення співвідношення міжнародних стандартів прав людини самого ЄС з міжнародними стандартами інших міжнародних організацій, учасниками яких держави – члени ЄС є поряд з членством власне у ЄС

У цьому аспекті важливими є положення преамбули Хартії ЄС, де розробники фактично закріпили перелік джерел, з урахуванням яких розроблявся відповідний документ. До них, серед іншого, належать установчі договори ЄС, ЄКПЛ, Європейська соціальна хартія та конституційні традиції держав – членів ЄС.

Іншими словами, Хартія ЄС об'єднує в одному документі усі права та свободи громадян ЄС, закріплені у ЄКПЛ, Європейській соціальній хартії, передбачені загальними конституційними традиціями держав-членів, розроблені правозахисною практикою Суду ЄС та Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), а також ті права, які містяться у міжнародних конвенціях з прав людини, прийнятих ООН, РЄ і Міжнародною організацією праці, учасниками якої є держави-члени.

У такий спосіб розробники Хартії продемонстрували відданість уже існуючим міжнародним і регіональним актам з прав людини, і, по суті, констатували такі документи джерелом сучасних міжнародних стандартів прав людини, на які орієнтується Хартія.

Окремо варто згадати питання співвідношення норм Хартії ЄС з положеннями ЄКПЛ, адже саме стандарти Європейської конвенції, опосередковані правозахисною практикою ЄСПЛ, мають найбільш авторитетне значення для держав-членів як самого ЄС, так і інших держав – членів РЄ.

У цьому контексті варто звернути увагу на такі положення права ЄС.

Перше, надзвичайно важливою нормою, реалізація якої в майбутньому визначить остаточний статус ЄКПЛ у системі юридичних гарантій забезпечення прав і свобод людини у ЄС є ч. 2 ст. 6 ДЄС, згідно з якою ЄС бере на себе зобов'язання в майбутньому приєднатися до ЄКПЛ. Зазначимо задля справедливості, що текст Лісабонського договору не містить жодних вказівок на часові параметри такого приєднання та включає застереження, що таке приєднання не повинно впливати на повноваження ЄС, визначені його установчими договорами.

Друге, варто звернути увагу на положення Хартії ЄС, які визначають співвідношення норм цього документа з нормами ЄКПЛ у випадках, коли

[17] Добрянський (н 6) 18–27.

pravoua.com.ua

положення обох згаданих актів стосуються однойменних прав і свобод людини. Такою нормою виступає, зокрема, ст. 52 Хартії ЄС.

Згідно з ч. 3 ст. 52 Хартії ЄС права, що містяться в ній, які "відповідають" правам за Конвенцією, повинні мати "те саме значення та обсяг", що й ті, що встановлені Конвенцією[18]. Частина 3 покликана забезпечити необхідну рівновагу між Хартією ЄС і ЄКПЛ, встановлюючи правило, що, оскільки права у Хартії також відповідають правам, гарантованим ЄКПЛ, значення і обсяг цих прав, включаючи передбачені обмеження, є такими ж самими, які викладені в ЄКПЛ. Зокрема, це означає, що законодавець, установлюючи обмеження таких прав, мусить діяти в узгодженні з тими ж стандартами, які закріплені положеннями щодо обмежень у ЄКПЛ і які таким чином є застосовними до прав, охоплених цією частиною, без негативного впливу на право ЄС.

Тож можемо констатувати, що нормами установчих договорів ЄС і відповідними положеннями власне Хартії ЄС створено передумови для максимального врахування стандартів прав людини, закріплених у ЄКПЛ і розроблених практикою ЄСПЛ при застосуванні відповідних норм Хартії ЄС.

Визначення співвідношення міжнародних стандартів прав людини самого ЄС зі стандартами відповідних прав держав-членів

Відповіддю на проблему врахування конституційних традицій розуміння стандартів прав і свобод людини у праві держав – членів ЄС стали положення преамбули та ч. 4 ст. 53 Хартії ЄС. Розглянемо їх.

Положення преамбули Хартії проголошує, що Хартія ЄС об'єднує в одному документі усі права та свободи громадян ЄС, передбачені, зокрема, загальними конституційними традиціями держав-членів. А правило тлумачення, яке міститься у ч. 4 ст. 53, базується на формулюванні ч. 3 ст. 6 ДЄС і бере до уваги підхід "спільних конституційних традицій"[19]. Згідно з цим правилом права, закріплені у Хартії, мають тлумачитись у спосіб, який забезпечує високі стандарти захисту, що відповідають праву ЄС і гармонують зі спільними конституційними традиціями держав-членів.

Визначення сфери застосування міжнародних стандартів ЄС у процесі реалізації компетенції органів та інституцій ЄС

Відповідь на питання щодо сфери застосування таких стандартів ЄС міститься у ст. 51 Хартії ЄС. Метою ст. 51 є визначення сфери застосування Хартії. Вона покликана встановити, що Хартія застосовується передусім до інституцій та органів ЄС в узгодженні з принципом субсидіарності. Положення цієї статті було розроблене в узгодженні з ч. 2 ст. 6 ДЄС, яка вимагає від ЄС дотримання основоположних прав. Принцип субсидіарності – один

[18] The Charter of Fundamental Rights of the European Union (n 14).
[19] Ibid.

із основоположних принципів діяльності ЄС, закріплений у низці статей його установчих договорів і у спеціальному протоколі до установчих договорів. Він покликаний оптимально розподілити прийняття політичних рішень між різними рівнями влади – від місцевого до наднаціонального. Відповідно до ч. 2 ст. 1 ДЄС прийняття рішень має бути "якомога можна більше наближене до громадян"; відповідно до ч. 2 ст. 5 Договору про функціонування Європейського Союзу Співтовариство має вживати заходів тільки у тих випадках, коли цілі передбачуваних дій не можуть бути досягнуті державами-членами самостійно і, в силу їх масштабів і результатів, можуть бути краще реалізовані Співтовариством.

Створення власної ефективної системи юридичних гарантій забезпечення прав та свобод людини

Ну і, нарешті, ґрунтуючись на певних статистичних даних, спробуємо дати відповідь на питання, чи можна вважати, що Хартія ЄС виступає нині основою формування власної системи міжнародних стандартів прав людини ЄС. За підрахунками деяких зарубіжних вчених, фундаментальні права, гарантовані Хартією ЄС, сьогодні відіграють значну роль у вирішенні принаймні 10 відсотків усіх справ, які розглядаються Судом ЄС[20]. Оскільки сьогодні Суд ЄС виносить близько 800–900 рішень і постанов на рік, можна підрахувати, що приблизно 100 рішень на рік містять чіткий компонент щодо основних прав. Причому норми Хартії ЄС є не просто основним, але практично головним документом, на який посилається Суд ЄС при ухваленні відповідних рішень.

Які загальні висновки можна зробити за результатами проведеної наукової розвідки?

Система юридичного забезпечення прав людини у праві ЄС пройшла тривалий шлях становлення та розвитку: від первісного заперечення необхідності визнання таких прав до прийняття окремого міжнародного акта – Хартії ЄС, наділеної юридичною силою установчих договорів ЄС.

Європейський законодавець не обмежився наданням нормам Хартії ЄС сили установчих договорів, а й включив до Лісабонського договору обов'язок ЄС приєднатися до Європейської конвенції з прав людини. Питання приєднання ЄС до ЄКПЛ нині залишається відкритим, але, поза усяким сумнівом, саме Хартія ЄС сьогодні слугує основним джерелом формування міжнародних стандартів прав людини цього міжнародного об'єднання.

Нормам Хартії основоположних прав ЄС було надано не лише вищу юридичну силу в системі джерел права ЄС відповідно до положень Лісабонського договору, але саме положення Хартії ЄС застосовуються Судом ЄС як

[20] A Rosas, 'The Court of Justice of the European Union: A Human Rights Institution?' [2022] 14(1) Journal of Human Rights Practice 210.

головне джерело праволюдинних стандартів у процесі перевірки законності актів і дій інституцій та органів цього міжнародного формування.

REFERENCES

Bibliography

Journal articles

1. Rosas A, 'The Court of Justice of the European Union: A Human Rights Institution?' [2022] 14(1) Journal of Human Rights Practice 210.
2. Dobrianskyi S, 'Instytut prav liudyny u pravoporiadku Yevropeiskoho Soiuzu: osoblyvosti stanovlennia ta rozvytku' [2014] 60 Visnyk Lvivskoho universytetu Seriia yurydychna 18–27 (in Ukrainian).

Conference papers

3. Bandas D, 'Zakhyst prav liudyny v Yevropeiskomu Soiuzi', *Ekonomika Ukrainy v umovakh hlobalizatsii i rehionalizatsii: zb. tez dop. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. stud. ta molod. vchenykh* (TNEU 2014) 154–158 (in Ukrainian).

Websites

4. Rideau J, 'Le role de l'Union europeenne en matiere de protection des droits de l'homme' (The Hague Academy Collected Courses Online 1997, Volume 265) <https://referenceworks.brill.com/display/entries/HACO/A9789041111784-01.xml> (accessed 12.05.2025).

Sviatoslav Dobryanskiy
Yuliia Fartukh-Stefaniuk

THE CHARTER OF THE FUNDAMENTAL RIGHTS AS A BASIS FOR THE FORMATION OF THE HUMAN RIGHTS STANDARDS OF THE EUROPEAN UNION

Abstract. The implementation of the provisions of the Association Agreement with the European Union (hereinafter referred to as the EU) requires Ukraine to master the legal standards of human rights and freedoms of this international formation. Today, the principle of protecting human rights and freedoms in the EU is clearly enshrined in the founding documents of this organization and serves as a criterion for verifying acts and actions that arise in the process of functioning of all its bodies and institutions. The original fundamental treaties establishing the European Communities did not contain provisions on the need to respect fundamental human rights.

In view of the above, the purpose of the study is to study the general patterns and features of the legal guarantee of fundamental rights in the EU in order to further create a normative model for the effective implementation of such standards of rights in the legislation of Ukraine.

The article examines the features of the formation of legal standards of human rights in the EU. The norms of the EU Charter are analyzed as a fundamental legal act in the sphere of the formation of this international association's own international standards of human rights.

It is argued that the system of human rights legal protection in EU law has gone through a long path of formation and development: from the initial denial of the need to recognize such rights to the adoption of a separate international act – the EU Charter, endowed with the legal force of the EU founding treaties. The European legislator did not limit himself to giving the norms of the EU Charter the force of the founding treaties, but also included in the Lisbon Treaty the obligation of the EU to accede to the European Convention on Human Rights.

The issue of the EU's accession to the ECHR remains open, but it is beyond doubt that the EU Charter today serves as the main source for the formation of international human rights standards of this international association. The norms of the EU Charter of Fundamental Rights were not only given higher legal force in the system of sources of EU law in accordance with the provisions of the Lisbon Treaty, but the provisions of the EU Charter are applied by the Court of Justice of the EU as the main source of human rights standards in the process of verifying the legality of acts and actions of the institutions and bodies of this international formation.

Keywords: international standards of human rights; legal status of a person; Charter of Fundamental Rights of the European Union; human rights.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Головатий Сергій. Щодо мови правничої. Студії. Зібране. Словники. Документи. К. : Наш Формат, 2024. xiv, 1016 с. : іл. (XXXII).

Ця книга – про українську правничу мову, яка зазнала глибокого змосковщення, особливо від кінця 20-х років XX ст. за тотальної совєтизації всіх сфер життя українців. За десятиліття інтенсивних трансформацій з української мови витіснено базові елементи *правний* і *правничий*, натомість накинуто росіянізм-кальку правовий, а в слові право начисто стерто його первинний серцевинний смисл – *ідеал справедливого*. Совєтизація поняття «право» через нашарування на нього ідеології «червоного», «революційного» та «радянського» спричинила спотворення смислів і знищення сутности ключових понять і явищ у царині права, що їх в українській мові досі позначають за московськими моделями як *правова держава, правовий закон, правова норма, правова система, правова наука, правова позиція* тощо.

Такі перенесення в українську правничу мову чужих, непитомих елементів, усталених словосполук зі спотвореними смислами ключових понять унеможливлювали точний переклад українською мовою актів міжнароднього права, спеціяльних юридичних текстів з англійської, німецької та инших мов, зробили непридатними для професійного використання тлумачні й перекладні словники.

Книга повертає до спадщини українських правників і мовознавців 20–30-х років XX ст., чий внесок у формування української наукової термінології, зокрема і з ділянки правництва, об'єктивно й гідно ще не поціновано.

Провідне завдання розвитку української правничої мови, наукової термінології правознавства – очищення їх від московського і совєтського спотворень, вироблення й використання в юридичних текстах питомо українських термінів і моделей словосполук. З цією метою автор запропонував подати в українському тлумачному словнику нове, десовєтизоване, пояснення змісту та структуру значень терміна *право*, що конче потрібне для оновлення системи української правничої термінології.

Для правників, мовознавців, перекладачів, широкого кола шанувальників української мови.

— — — — — — — — — — — — — — — —